

Nem élhetek muzsikaszó nélkül

„Egy magyar Balzac? Ahhoz a társadalomnak is Balzac-súlyúnak és -jelentőségűnek kellett volna lenni” — írja Mészöly Miklós, és igaza van. Közérthető történelmi szerep nélkül mi maradt nekünk, Kelet-Európában, megírni való? Kelet-Európa. Az, ahogyan ittunk.

Ittak a hollandusok is. Ökrendezve a parasztja, sárga-füstös tivornyaszobákban, az emberlét végső szélein, ahogyan Adriaen Brouwer láttatja velünk; a csinosabb polgár szőnyeges ebédlőben, pástétomnak való nyulak és serlegköltemények közt, a Jan Fytek és Willem Kalfok képein. Nálunk, akár Tor (Szabó Dezső), akár Menyegző (Wypianski), akár Ūri muri (Móricz Zsigmond), akár Magnum áldumás (egész történelmünk), szertartássá vált az italozás, ritussá, melyben a csujjogató száj s az ég felé pattogatott ujj azt teszi, amit kell, hagyománynak engedelmeskedik, és a vigadás, sirás, tombolás előírt rendet követ, jelentést hordoz, ritmusa örökségünk. De ez sem örök. Utoljára a *Hamu és gyémánt* végjeleneteiben mulattunk; nem lesz többé itt történelmi vigasság, eljött a házibulik kora.

Móricz Zsigmond még a mulató jelenben élt, de megérezte már mú-

lékonyságát. Háromnapos dárídó végén vagyunk, szedelőzködik a vendégsereg, a nyíló ajtón besüvölt a havas táj, váltócéduláival a történelem. Hajnal ez is, Andrzej Wajda kemény hajnala. De aztán Pólíka következik: megbékél-e Pólíka a murizó férjjel? Megbékél; de kit érdekel ez? Népszínmű; így nem lehet búcsúzni.

Nyakunkon maradt az emlék, valami elintézetlen a történelemből: mit csináljunk vele?

Révedezni rajta nosztalgiával? A film ezt, szerencsére, nem vállalja; ehhez már gyanakvók vagyunk. Tussal felerősíteni, szociográfiai látletté a regény könnyed vonalait? A film inkább halványít: „te állat!” — a regényben így társalog Pólíka, a kedves falusi delnő a cselédeivel; a filmből hiányzik ez a nyers vonás. Megkongatni valami halálharangot, a történelem hideg atomrobbanása előtt? *Vieux jeu*, s a film ehhez képest is hátrál, egészen az adomáig: Móricz Zsigmond egyetlen váltócédulás hasonlata többet mond, mint a film muzsikás cigányainak refrénes rimánkodása a „fizetség”-ért, melyet végül Pólíka szerencsésen át is nyújt nekik, Pólíka, csak úgy a gömbölyű kis válla fölött.

Oszter Sándor és Szirtes Agnes

Jelenet a filmből

A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* gyengébb regénye Móricz Zsigmondnak: ifjúkori, 1913-ból — ha ez mentség. Ezt meg is írták mostanában, fölháborodottan kommentálva, hogy a Nemzeti Színház éppen ezt játszatta egy kültelki színpadon. Előadták Pécssett is (hogyan, nem tudom), és a pécsi előadás rendezője, Sík Ferenc készítette most ezt a filmet. Első filmjét. Nem értem választását.

Ha Móricz Zsigmondot akart, mért nem inkább a *Kivilágos kivirradtig* című regényt választotta? Mulatós téma ez is, de az író legálább megadta a helyes léptéket hozzá: első és utolsó mondatai bolhákhoz hasonlítják a történet szereplőit. Ez a szigorú szerkezet, ez a bolhaperspektíva hiányzik a korábbi regényből. S a filmből is.

A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* egyetlen értéke a nyelve. Abban az időben Kodály és Bartók a népdalt, Móricz Zsigmond a beszélt nyelvet kottázta. A filmnek azonban nyelve nincs. Egyszerre több nyelven selyeg és rikolt.

Móricz Zsigmond nagyon röviden villantja fel az oszladozó dinomdánom képét: mintha tömör rendezői utasításokat olvasnánk. A film készítői ezt a szükséztávúságot hosszas tablósorozattá változtatták, megtol-

dották új szereplőkkel. Joguk volt hozzá. A baj az, hogy össze nem illő elemekből építkeztek. A regény hiteles dzsentri-figurái közé népszínműbajszok, népszínmű-pofák keveredtek; az úri virtus Almádyne (Torday Teri) orfeumi modorával vegyül; az asztalnál Kossuth Lajos nevét bögik, mert kell a történelem, a sarokban úri kisasszony szoknyája alá nyúlkálnak, mert kell a szex. Egy részeg hajlonal sokminden történhetett, de stílus azért volt.

A regény soványka történetét is fölhizlalták. Férjuram (Oszter Sándor) fürdik, mégpedig hordóban; szociográfia. Lajos bácsi (Szabó Sándor) megnyomogatja a vállát; a meztelen férfitest divatja (a 80 huszárbn piócázás is volt). Pepi néni (Gobbi Hilda) pálinkát dűgdos és kortyol; kabaré. Mina néni (Máthé Erzszi) nemcsak süket, mint a regényben, hanem szex-mániás is, szegénynek nem sok jutott a jóból, s ebben legálább van valami szomorkásan életszerű. Tolnay Klárinak (Zsani néni) viszont szerep nem jutott, csak szöveg. Pólikának volna szerepe, de Szirtes Ágnes csak mórlikázik, s ez nem azonos a színészi játékkal.

Nem sikerült a búcsúvétel a mulatós Magyarországtól. Lássuk inkább a kelet-európai házibulikat.

LUKÁCSY SÁNDOR